

למות עם אמונה באל

דרכיהם של שלושה ראשי ישיבות

בימי השואה בליטא

גרשון גרינברג

במאמר מוצג ניסיון להבין את הגותם - דפוסי החשיבה והשקפותיהם הדתיות של שלושה ראשי ישיבות: הרב אלחנן וסרמן (1875-1941), הרב אברהם יצחק בלוך (1890-1941) והרב אברהם גרודז'ינסקי (1883-1944); המאמר נסמך על מקורות מגוונים, וביניהם כתביהם, במיוחד אלו של השנים שלפני השואה, ועדויות שונות על הירצחם. מדובר בשלושה ראשי ישיבות ליטאיות שהגותם מבוססת על אסכולות מחשבתיות שהיו מקובלות בישיבות ליטא ומחוצה להן, וניתן להביען באמצעות מושגי יסוד כגון: דעת תורה, ביטחון, חסד, דבקות, דין ורחמים. לכל אחד מהם היו דגשים ייחודיים לו בהגות שפיתח, דגשים שהתחדדו באופן יוצא דופן במפגש עם מיתתם על קידוש השם.

הרב וסרמן, בוגר ישיבת טלז ורבה של ישיבת ברנוביץ, נרצח בפורט התשיעי לאחר שנלקח מביתו של הרב אברהם גרודז'ינסקי בסלבודקה בקיץ 1941. לדידו החיים והמוות כאחד היו מקושרים באופן העמוק ביותר למושג 'דעת תורה'; ומושג זה עצמו נשען על דיאלקטיקה ברמה הקוסמית בין השבר לבין הגאולה. באמצעות המושג הזה יכול מי שהוא מושרש בו לשאת את הסבל והייסורים ואף להיבנות מהם עד למיתה ולאחריה. הרב בלוך, רבה של טלז, נרצח ביער רינאי ביולי 1941. הוא מדבר במושגים של איחוד פנימי של האדם עם האל בד בבד עם אינטראקציה דיאלקטית עמו, ואלו מתקיימים באמצעות ה'ביטחון'; 'ביטחון' מעורר את ה'חסד' האלוהי וה'חסד' חוזר ומעורר את ה'ביטחון' ביתר שאת. מושג ה'ביטחון' ניטע בסופו של דבר באל בכבודו ובעצמו. בלוך, מתוך ביטול עצמי מלא, 'זינק' - התעלה, אל האל מתוך תפיסת האמונה שעליה דיבר.

גרודז'ינסקי נשרף למוות בעת חיסול גטו קובנה (יולי 1944). באופן רעיוני פגש גרודז'ינסקי במוות מתוך 'דבקות' כאשר 'שכינה של תורה מסיני' עמו. מודע באופן מלא לכך שנשמתו היא חלק מהאל, נגע בהגותו ובמותו באחדות של 'דין' ו'רחמים'.